

Doru Mihăescu

O NARAȚIUNE DESPRE SCANDERBEG ÎNTR-UN MANUSCRIS ROMÂNESC DIN SECOLUL AL XVII-LEA

1. Prin 1508–1510, adică după ceva mai mult de patru decenii de la moartea, la 17 ianuarie 1468, a lui Gheorghe Castriotul (Gjergj Kastriota), cunoscut mai ales sub numele de Scanderbeg (Skenderbeu), apărea la Roma, în limba latină, avându-l ca autor pe Marinus Barletius Scodrensis (originar, cum o arată și numele, de la Scodra = Shkodra, din nordul Albaniei de astăzi), prima scriere importantă consacrată vieții și faptelor acestei personalități a istoriei europene de la mijlocul secolului al XV-lea, intitulată *Historia de vita et gestis Scanderbegi epirotarum principis*.

Faptul că ediția latină a fost urmată, în 1568, de cea italiană, în 1577, de cea germană, în 1621, de cea franceză (pentru a nu le aminti decât pe cele mai vechi și mai importante), faptul că în *Elogia virorum litteris illustrium* (Basel, 1577), autorul, Paulus Iovius, include și un capitol intitulat *Elogiorum Georgius Castriotus Scanderbechus Epiri princeps* (p. 144–147), faptul că în 1521, la Paris, apare lucrarea lui Jacques de Lavardin, intitulată *Histoire de Georges Castriot surnommé Scanderbeg, roi d'Albanie*, faptul că în 1564, Martin Bielski include în a sa *Kronika tlo jesh Historya ś wiata...*, apărută la Cracovia, un capitol intitulat *O Skanderbegu Makedonie Albanskim książęciu*, faptul că în 1709 apare, din nou la Paris, o altă lucrare, cu un titlu asemănător celei din 1521, *Histoire de Scanderbeg, roi d'Albanie*, datorată lui R.P. Duponcet, faptul că la 22 ianuarie 1718 are loc la Florența premiera dramei muzicale *Scanderbeg*, al cărui compozitor nu era nimeni altul decât Antonio Vivaldi (după un libret al lui Antonio Salvi), toate acestea și încă destule altele dovedesc ecoul extraordinar pe care l-au produs faptele de arme, dar și alte întâmplări dramatice ale vieții acestui erou al poporului albanez, ecou favorizat, desigur, de implicațiile directe asupra Occidentului (îndeosebi a nordului Italiei), pe care, ținând seama de poziția geografică a Albaniei, le-au avut răsunătoarele sale biruințe împotriva otomanilor.

Nici aceste scrieri nu au rămas, la rândul lor, fără ecou. Astfel, o traducere grecească, anonimă și rezumativă, a lui Duponcet, publicată la Moscova în 1812, avea să servească drept original traducerii italiene, a lui Andrea Papadopoulo-Vretò (Napoli, 1820), celei românești, a lui I. Bilciurescu (București, 1847) și celei rusești, a lui Andrej Lizlov (Moscova, 1852). Traducerea românească a apărut sub titlul *Prescurtare din istoria lui Gheorghie Castriotul, numit Skenderbei, prințul Albaniei* și a fost reeditată după un deceniu, deci în 1857, tot la București.

LR, LX, nr. 1, p. 108–115, București, 2011

Iată, așadar, cum de la Barletius, prin Duponcet și traducerea anonimă grecească, s-a ajuns, după mai mult de trei secole, la prima tipăritură în limba română consacrată vieții și înfăptuirilor lui Scanderbeg. Este vorba, subliniem, de prima tipăritură, căci primul manuscris ce conține o narațiune în limba română referitoare la Scanderbeg, având ca sursă inițială tot pe Barletius, este databil cu aproape două secole mai devreme.

2. Acest manuscris, unic în felul său, se păstrează sub cota 1385 în fondul de manuscrise românești al Bibliotecii Academiei Române. Este un *in folio*, de 539 file, scris în întregime de aceeași mână, cu cerneală brună și roșie, pe hârtie tricapel, albă, subțire, provenit din biblioteca episcopului Dionisie (Climescu) al Buzăului. Titlul se află la f. 33^v, după câteva fragmente biblice și după două prefețe: *Cartea cea grăită hronograf, ce se zice început scripturilor neamurilor împărătești. Den multe leatopisețe, înainte de fire, de la Facerea lumii, den cărțile lu[i] Moisi și ale lu[i] Iisus Naviin și de la ale judecătorilor jidovești și de patru împărății, de-acii și de împărății asiriinești, și de a elinilor, și de a bl[a]gocestivilor, și de ale rusilor leatopisețe, sârbești și bălgărești.*

„Hronograful”, care conține în total 215 capitole numerotate, unele dintre ele împărțite în subcapitole nenumerate, reprezintă o traducere a cronografului rusesc din 1617 sau din 1620, redacția occidentală, din vestul Ucrainei, cronograf care-l reia, îl continuă și-l îmbogățește pe acela din 1512, bazat, la rândul său, pe o compilație realizată în secolul al XV-lea, prin utilizarea atât a unor surse rusești, cât și sud-slave (îndeosebi sârbești), traduse sau redactate după modelul cronicilor populare bizantine.

În afara „originalului”, identificat cândva de D. Strungaru¹, alte opt manuscrise rusești, patru ale redacției din 1617, patru ale redacției din 1620, păstrate la Sankt-Petersburg, în Biblioteca „Saltâkov Șcedrin” (F IV, 24, F IV, 36, 362 și Q IV 360 – red. 1617), la Moscova, în Biblioteca de Stat a Federației Ruse (272/434 – red. 1617) și în Biblioteca Academiei de Științe a Federației Ruse (34.6.59 și 16.12.13 – red. 1620) și la Kiev, în Biblioteca Academiei de Științe a Ucrainei (DA 438 L și Mak. P. 47 – red. 1620), pot fi avute în vedere ca făcând parte din familia căreia îi aparține și originalul traducerii românești.

Cât despre ms. rom. 1385 BAR, am arătat că numeroasele glose marginale rusești, datorate dificultăților întâmpinate de traducătorul român în tălmăcirea unui text care avea să-i pună destule probleme, pledează, alături de alte argumente, în favoarea caracterului său autograf².

Am arătat de asemenea că manuscrisul, deci și traducerea, datează de la jumătatea secolului al XVII-lea, de pe la 1650–1660, că traducătorul era originar dintr-o zonă de interferență a graiului muntean cu cel oltean, situată, cel mai probabil, în partea dinspre munte a văii Oltului din Țara Românească și că la 21 mai 1669, la

¹ *Cel mai vechi cronograf românesc de proveniență rusă*, în „Romanoslavica”, I, 1964, p. 94.

² A se vedea studiul nostru *La plus ancienne version roumaine d'un chronographe de provenance russe*, III, în „Linguistique balkanique”, 26, Sofia, 1983, p. 65, precum și monografia *Cronografele românești*, București, 1997, p. 91.

încheierea, în „cetatea Târgoviștii”, a unei alte traduceri manuscrise „de pre limba slovenească pre limba românească”, acesta se prezenta cititorilor astfel: „eu, mult păcătosul și în toate greșitul, Staico grammaticul și slujitoriu beserecii domnești, tocma den unghii moi și den coconie până la bătrânețe slujitoriu beserecii”³.

3. Spuneam mai sus despre ms. rom. 1385 BAR că este unic în felul său. Această afirmație poate fi susținută din cel puțin două puncte de vedere: pe de o parte, nu a putut fi descoperită până acum nicio copie a traducerii românești a acestui cronograf (probabil, cum am mai menționat, și din cauza numeroaselor glose marginale rusești); pe de altă parte, prin această traducere au ajuns „în premieră” la noi narațiuni pe care cronograful rusesc, de redacție occidentală, le asimilase din surse mai puțin accesibile cititorului român.

Una dintre aceste narațiuni este intitulată *De laturea albanească și de crăiia lor* și se află după capitolul *Împărăția serbească* (f. 428^r) și înaintea capitolului *Împărăția grecească 81, a lu[i] Costandin [Paleolog]* (f. 430^r)⁴. Acest titlu corespunde întru totul aceluia din cronograful rusesc din 1617 sau 1620: *O Albanskoj strane i o knjažestve ih*. Originea narațiunii trebuie căutată însă mai departe și anume în *Cronica universală* a lui Martin Bielski. Apărută la Cracovia, în 1550, reeditată în 1554 și în 1564, a fost tradusă în limba rusă înainte de anul 1584, din porunca regelui Sigismund I (August), de către Ambrozie Breževskij. Traducerea s-a făcut după ediția din 1564⁵, mult deosebită de primele două, atât în privința conținutului (amplificat cu numeroase narațiuni noi), cât și a răspândirii. În ediția respectivă, capitolul de istorie albaneză se află în cartea a patra și poartă un titlu mai precis decât în cronografele rusești și în cel românesc: *O Skanderbegu Makedonie Albanskim ksiažeciu*. Iar Bielski, a cărui *Cronică universală* am mai menționat-o, a utilizat, la rândul său, după cum, de asemenea, am mai văzut, pe Barletius. Iată, așadar, cât de sinuos și de neașteptat în același timp a putut fi traseul străbătut de informația cuprinsă în cea mai veche narațiune în limba română despre Scanderbeg, eroul național albanez din secolul al XV-lea, contemporanul lui Ioan de Hunedoara, al lui Vlad Țepeș și, într-o oarecare măsură, al lui Ștefan cel Mare.

Reproducem, în continuare, după ms. rom. 1385 BAR, textul acestei interesante narațiuni, însoțit, în note, de explicațiile, completările și comentariile de rigoare. Cât privește originalele, vom trimite la cele care ne-au fost accesibile: Barletius, Zagreb, 1743⁶ și J. de Lavardin, Paris, 1597⁷, cele mai vechi ediții existente la Biblioteca Academiei Române, folosind ca sigle numele orașelor unde au apărut (*Z*, respectiv *P*).

³ *Cartea tocmită spre eretici* (ms. rom. 1570 BAR, 166^r). Ipoteza paternității aceluiași „Staico grammaticul” asupra traducerii cronografului din ms. rom. 1385 BAR, ca și asupra altor traduceri, coincide cu cele formulate anterior de D. Strungaru (*op. cit.*, p. 96) și N. A. Ursu (*Paternitatea unor traduceri atribuite grămaticului Staicu de la Târgoviște*, în LR, XXX, 1981, nr. 5, p. 524–528).

⁴ Ultimul împărat bizantin (1448–1453), mort eroic la căderea Constantinopolului.

⁵ *Kronika tlo jeshth Historya świata na sześć wieków a czterzy monarchie rozdzielona z rozmaitych historykow ...*

⁶ *Vita et res praeclare gestae Christi Athletae, Georgii Castrioti, epirotarum principis...*

⁷ *Histoire de Georges Castriot, surnommé Scanderbeg, roi d'Albanie.*

„De laturea albanească și de crăiia lor (f. 428^v, r. 9)

Iaste oarecare lature albănească de se chiamă, care iaste aproape de Marea Andrianească⁸, între laturea sârbească și machedonească. Fu acolo un cneaz mare, Ivan⁹ și nu putu să stea împotriva turcescului împărat, Amurat¹⁰ și drept aceasta, dajde da lui.

Iar deaca deșertă tot vistiariul lui, deade lu[i] Amurat în zălog trei feciori ai lui, până ce-i va răscumpăra pe ei: numele unuia, Sta[ni]slav¹¹, iar al altuia, Gheorghii, al treilea, Costandin. Și puse pre acesta cuvânt ca pe dânșii în credința busurmănească [= musulmană] să nu-i ducă. Iar el, ticălosul, îi rătează pe ei într-a lui persească credință și chieamă numele lu[i] Gheorghie, Scandaberg, care iaste Alixandru¹².

Și când fu Scandaberg de 18 ai, îl trimise pe el Amurat la pământul serbesc, cu voiozie¹³, iar el cu biruință se întoarse¹⁴. Și după aceea îl trimise la persi, iar el pe toți-i plecă a da dajde împăratului turcesc, lui Amurat.

Și deaca auzi craiul unguresc, scrise lu[i] Șcandaberg carte, pentru ce că el iaste de neamul creștinesc și el nu-și pomenește credința lui; și să vie în pământul albanesc, într-a lui moșie și să fie a sta spre păgân cu credincioșii¹⁵.

Și deaca auzi Șcandaberg, făcu după voia craiului unguresc și se duse în Albania, la ocina lui. Iar împăratul turcesc, Amurat, deaca auzi, trimise în Albania, la Șcandaberg, voevodul lui, pe alt voevod al lui, cu numele Fereuz și cu dinsul 20000 de oameni¹⁶. Iar Șcandaberg, auzind, adună pe toți[i] oamenii lui și ieși înaintea lor la râul Mocre¹⁷ și acolo ucise pe oamenii turcești și pe acel voevodu-l răni.

Și după aceea veni spre Șcandaberg alt turcesc voevod (f. 429^r), cu numele Mustafa și cu dinsul 20000 de oamen[i], la Șcandaberg. Iară Șcandaberg și pe acei

⁸ Adriatică.

⁹ Ion Castriotul (Gjon Kastrioti).

¹⁰ Sultanul Murat al III-lea (1421–1451).

¹¹ De fapt, Stanishi sau Stanish (ca și în cazul numelui Ivan, se remarcă slavizarea numelor albaneze).

¹² De fapt, *Beiu Alexandru* (< tc. *Skander + beg*). Varianta *Scandaberg*, prezentă aici, sau variante precum *Șca(r)ndabe(r)g*, *Șca(r)ndebe(r)g*, *Șcarendebe(r)g* etc., pe care le vom întâlni în continuare, se datorează, probabil (în primul rând), autorilor copiilor manuscrise rusești.

¹³ În calitate de comandant de oști.

¹⁴ De la Barletius (*Z*, p. 4) aflăm că, la vârsta de numai 18 ani, Gheorghe Castriotul avea sub comanda sa 5000 de călăreți și întreprindea o campanie în Asia, în numele sultanului Murat al II-lea.

¹⁵ Ipoteza unor legături între Scanderbeg și regele Vladislav al III-lea, al Ungariei (1440–1444), bazate pe un pretins schimb de scrisori între cei doi (publicate de Barletius, *Z*, p. 51–57), a fost, între timp, respinsă, scrisorile respective dovedindu-se false (Fr. Pall, *Skanderbeg et Janco de Hunedoara (Jean Hunyadi)*, în „*Studia Albanica*”, 1, 1968, p. 104).

¹⁶ La Barletius (*Z*, p. 67) se numește Ferisius și are sub comanda sa 9000 de călăreți, iar la Jacques de Lavardin (*P*, p. 85) numele îi este Ferise.

¹⁷ Barletius vorbește de valea îngustă numită Mocre (*mokër*, -ra „piatră de moară”) ca de singura cale de trecere lăsată turcilor. Bătălia din Podișul Mokrë a avut loc la 10 octombrie 1445.

oamen[i] la cap i-au ucis. Cătră Amurat au scăpat și au grăit lu[i] Amurat împărat ca să se împace cu Șcandaberg, până la o vreme¹⁸.

Iar împăratul Amurat se mânie și iar trimise spre Șcandaberg pe voevodul lui, Mustafa, cu mulțime de oaste multă. Iar Șcandaberg, când se pogorî, atunce ieși den oastea lu[i] Șcandaberg un voinic, Pavel, și începu a striga la oamenii turcești, cine va ieși să se bată cu dinsul, la meidan. Și ieși den oastea turcească Caragus voevoda. Și așa, Pavel ucise pe voevodul turcesc. Iar Șcandaberg, cu oamenii lui, se porni spre toată tabăra și pe toț[i] oamenii turcești la capu-i ucise. Și se socoti uciș[i] oameni turcești, la acel război, 15000 și vii prinseră 3000 și pe Mustafa cel mare voevod viu îl prinseră. Și l-au răscumpărat pe Mustafa, Amurat împărat, că au trimes 20 de sute de mie de zlatnici¹⁹.

Și după aceea, Amurat adună pe toț[i] oamenii lui asupra lui Șcandaberg, iar de toț[i] au fost 150000, fără curtea lui. Și împărți Amurat pe oamenii spre trei, câte 50000 și veni în pământul albanesc, supt cetatea lu[i] Șcandaberg.

Iar Șcandaberg în cetate nu șezu, ce luo cu sine oameni 15000, iar în cetate nu lăsă mulți oameni[i]. Și grăi Șcandaberg oamenilor lui așa: cine se înfricoșează de lucrul războiului, acela cu mine să nu meargă, că de vor auzi oamenii turcești, mult se vor teme, că în puțini oameni[i] iaste tărie mare, iar în cei mulți, trufie și unora ca acestora Dumnezeu stă împotrivă. Și pentru aceea, pururea iaste de la cei puțini și de la cei mici biruința spre cei mari.

Și rândui Șcandaberg oamenii lui, 40 de oameni[i], pe câmpi și le porunci lor să meargă p[r]en oștile turcești; și de-i vor întreba, și ei să le răspundă că merg za spasami²⁰, în cetate. Iar oamenii turcești, deaca-i văzură, și trimiseră la dinșii 50 de oameni[i] și stătură la dinșii, carăle să le ia. Iar ei uciseră pe dinșii. Și turcii iară trimiseră 100 de oameni[i], iar ei și pe aceia-i uciseră și puțini scăpară. Și după aceea, trimiseră 4000 de oameni[i], iar oamenii lu[i] Șcandaberg se cufundase în pădure și ieșiră și fugiră cătră tabără și scăpară. Și oamenii turcești după dinșii goniră și ei ajunseră la cei mulți oameni[i] ai lui Șcandaberg și acolo pe ei, pe toț[i], uciseră, nu scăpară mulți oameni[i].

Și așa, spuseră lu[i] Amurat, iar el porunci oamenilor lui să se îngredească (f. 429^v) cu coșuri și să șază cu pază. Și trimise cătră cetate, ca să-i dea lui cetatea fără război. Și trimise lu[i] Sulit voevodului și tuturor oamenilor posadnâm²¹

¹⁸ Barletius (Z, p. 71) consideră campania lui Mustafa „un accident nu mai puțin rușinos decât dezastrul lui Ferisius”.

¹⁹ Bătălia a avut loc în anul 1446, pe câmpia Oronetă, pe valea superioară a Dibrei, nu departe de Kruja. Barletius (Z, p. 90–95) prezintă pe larg desfășurarea ostilităților, inclusiv episodul duelului dintre turcul Caragusio (în P, p. 102–126, Caraguse) și albanezul Paulus Manessi, soldat cu moartea celui dintâi, urmată de dezastrul armatei turcești, de luarea ca prizonier a lui Mustafa însuși, răscumpărat apoi de sultanul Murad al II-lea contra sumei de 20000 de scuzi (aici, *zlatnici* „galbeni”, sg. *zlatnic* < v. rus. *zlatnikū* „monedă de aur”).

²⁰ *Za spasami* „pentru ajutoare”, glosă marginală rusească (în text, spațiu lăsat liber).

²¹ *Posadnâm* „din întărituri” (la fel ca mai sus). Mai jos, *posade* (pl.) „întărituri”.

multe daruri. Iar voevoda posadelor, Petru Pernatoiu²², răspunse: noi nu sântem schimbători de domni, iar ce ne făgăduiești tu no[u]o și aceea tot la noi va fi, că ce ai adus cătră noi, aceea îndărăt de la noi nu vei duce.

Iar împăratul Amurat se mânie și porunci să se apropie cătră cetate. Și la acel apropiat, mulți turci uciseră. Și Amurat porunci câte puțin îndărăt să se depărteze.

Iar Șcarandaberg, cu oamenii lui, veni din pădure spre oamenii turcești și ceia din cetate ieșiră și cu toț[i] oamenii se întoarseră spre oastea lu[i] Șcarandaberg. Și oamenii de la posade ieșiră din cetate și așa cu turcii se loviră și așa, noaptea ajunse. Și Șcarandaberg oamenii lui îndărăt îi duse, iar Petru, al posadelor voevod, așa, cu oamenii lui, merse în cetate.

Iar împăratul turcesc, Amurat, lăsă 15000 de oamen[i] împotriva lui Șcarandaberg a se bate, iar celorlalți tuturor le porunci să se apropie către cetate. Iar Șcarandaberg, aceasta știind, veni supt tabările turcești. Iar voevoda cel turcesc, Terabuș²³, chieamă pe Șcarandaberg la meidan a se bate amândoi singuri. Iară oastea lu[i] Șcarandaberg începu a grăi ca la meidan să nu iasă a se bate. Iar el răspunse: dară Alixandru împărat nu se-au bătut cu Por împărat, singur cu singur?²⁴ Dară eu, pentru ce să nu mă bat? Și deaca ieșiră, Șcarandibeg lovi pe Firabuș cu gideaoa²⁵ în fruntele capului lui și-l răsturnă de pe cal. Și iar îl lovi cu sulița și-l pătrunse și-l omorî pe el. Și săriră oamenii lu[i] Șcarandabeg spre oamenii turcești și uciseră 7000 de oamen[i] turcești. Și acestea fură în ai 6941²⁶.

Și văzu Amurat împărat că mulțime de oamenii lui iaste ucisă și se duse în cetatea lu[i], Andrian²⁷, că era iarnă. Iar spre primăvară, iar adună putere multă și veni în albanescul pământ și cu al lui fiu, Magmet cel Rău²⁸. Și înaintea lui trimes[e] pe un voevod al lui, cu numel[e] Sebolias²⁹ și cu dinsul 40000 de oamen[i]. Și după dinșii și singur Amurat³⁰ merse supt cetatea Kroii³¹. Iar au fost oamen[i] în cetate, 1500 de oamen[i]. Și se apropiară de cetate de 3 or[i] și acolo multe trupur[i] fură ucise de turci.

²² Petrus Perlatius (Z, p. 112–113); Perlat (P, p. 153–154). *Pernatoiu* din traducerea românească reproduce, probabil, un rusesc *Pernatoj* = *pernatyj* „Înaripatul”.

²³ Mai jos, *Firabus*; la Barletius, Feribassa (Z, p. 127, 131 etc.; P, p. 173, 176 etc.) care în română ar fi trebuit să fie *Feribașá*.

²⁴ *Singur cu singur*, calc după limba rusă (aici, vechiul rus *samŭ s samomŭ*).

²⁵ *Gidea* „un fel de suliță” (< tc. *cida, cida* „idem”).

²⁶ Data (1632–1633) este greșită (respectiva campanie, condusă de sultanul Murad al II-lea, a avut loc în anul 1448).

²⁷ Andrian = Adrianopol (în turcă, Edirne), pe atunci capitala Imperiului Otoman.

²⁸ Viitorul sultan Mahomed al II-lea (1451–1481), succesorul lui Murad al II-lea (noua campanie a început în primele zile ale lunii mai, 1450; trecând prin Macedonia, turcii au ajuns la Ohrid, iar de acolo, pe Valea Shkumbin, s-au îndreptat spre Kruja).

²⁹ Sebolia Zevrenesio (Z, p. 158), Sebolias Zevrenese (P, p. 213, comandantul avangărzii turcești).

³⁰ *Singur Amurat* „însuși Amurat”, calc după rusescul *sam Amurat*.

³¹ *Kroia* = *Krujë*, capitala statului albanez în timpul lui Scanderbeg (turcii ajung acolo la 14 mai 1450).

Iar Șcarandiberg, den munți viind, iar așijdereaș[i] mulți oamen[i] turcești ucise. Și se dumăiră³² a nu se apropia cătră cetate, ci a merge întâiu la Șcarandebeg. Și trimise după dinsul 14000, iar Șcarandebeg pe acei oamen[i] între munți i-au ucis.

Și după aceea, Magmet, feciorul lu[i] Amurat, spre Șcarandebeg veni cu mulți oamen[i]. Iar Șcarandebeg nu se adunas[e] cu toț[i] oamenii, ce acolo puțin [de] nu prinseră viu pe Șcarandebeg, de n-ar fi fost să scape în munți. Și de aceasta, Amurat mult fu îngrijat, căci Șcarandebeg îi scăpă den mână. Iar Șcarandebeg, deaca se adună cu toț[i] oamenii lui, lovi noaptea spre toate corturil[e] turcești și se turbură toată tabăra. Puțin nu până la singurele corturile împărăteșt[i] nu răzbătură oamenii lu[i] Șcarandebeg. Și acolo mulți turci uciseră și bogăție fără număr luară.

Și Amurat deade întru grije mare și pentru aceea, în boală căzu. Și porunci a purta grije de dinsul Magmet, fiu-său și tuturor pașilor săi. Iar Magmet, fiu-său, trimise 16000, la Șcanderbeg îi trimis[e] pe aceia oamen[i]. Iar el singur [Scanderbeg însuși], cu oamenii lui, veni la corturi și la toată tabăra turcească și acolo fără de număr mulțime de turci ucise. Și Amurat împărat, stând în grije, acolo muri și se duseră toț[i] den pământul albanesc³³.

Și după dinsul, începu a împărăți fiul lui, Magmet. Acest Magmet, de-acii fiul împăratului Amurat, Ț[a]rigradul luu și tot pământul grecesc prădă, de carele înainte va fi zis. Și întru luorile Ț[a]rigradului, iar fece războaie cu Șcarandibeg, nu o dată sau de do[u]o or[i], ci de multe or[i].

Și au împărățit Șcarandibeg întru moșia lui, în Albania, 24 de ai, iar de toată viața lui, 63 de ai. Și muri Șcarandebeg și îngropat fu în Lisiia cetate³⁴.

Și după aceea, acea Lisie cetate fu luată de turci și oasele lu[i] Șcarandebeg den pământ le scoaseră și le sfărâmară spre mici soarte³⁵ și le ferecară cu aur și le purta la sine pentru striștea³⁶ războiului³⁷.

Deși faptele de arme, nu mai puțin impresionante, din perioada 1451–1468, când Scanderbeg a făcut față campaniilor inițiate de Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, nu mai apar, nici aici, nici în altă parte în cronograf, narațiunea reproducă mai sus reprezintă, pe de o parte, mărturia revelatoare a existenței dramatice a unei personalități ilustre a epocii sale, iar pe de alta, un document prețios, unic în felul său, pentru istoria limbii și a literaturii române din secolul al XVII-lea.

³² *Dumăi* (refl.) „a se sfătui, a chibzui” (< rus. *dumat'*, *obdumyvat'* „idem”; *dumovatyj* „chibzuit”).

³³ Și această campanie în Albania a lui Murad al II-lea, tot infructuoasă, este narată pe larg de Barletius (*Z*, p. 158–190).

³⁴ Lezhë (= Alessio), în nord-vestul Albaniei; Scanderbeg a murit în acest oraș la 17 ianuarie 1468, bolnav de malarie și a fost înmormântat în catedrala „Sfântul Nicolae”.

³⁵ *Soarte* (pl.; inv., reg.) „bucăți”.

³⁶ *Striște* (inv., reg.) „noroc”.

³⁷ Informația privitoare la scoaterea din mormânt, de către turci, a osemintelor lui Scanderbeg, la sfărâmarea, la ferecarea cu aur și la purtarea lor ca talisman aducător de biruință în războaie există la Barletius și a fost preluată și de Jacques de Lavardin (*P*, p. 493).

UNE NARRATION SUR SCANDERBEG DANS UN MANUSCRIT ROUMAIN
DU XVIIe SIÈCLE

(Résumé)

La narration fait partie d'un chronographe manuscrit traduit en roumain à la moitié du XVIIe siècle, par Staico, „grammatic” (copiste) à la Métropole de Târgoviște (Valachie), d'après un original appartenant à la version occidentale (l'ouest de l'Ukraine) du Chronographe russe de 1617 ou de 1620.

En ce qui concerne le chronographe russe, le récit sur Scanderbeg provient de la Chronique universelle (*Kronika tlo jesh Historya sviata...*) de Martin Bielski (Cracovie, 1550), traduite en russe avant 1584, dont la source a été, en ce cas, l'œuvre de Marinus Barletius, *Historia de vita et gestis Scanderbegi epirotarum principis*, imprimée à Rome, en 1508–1510.

Cuvinte-cheie: cronograf, narațiune, Scanderbeg, Barletius, Bielski.

Mots-clefs: chronographe, narration, Scanderbeg, Barletius, Bielski.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*